

uveřejněno i odůvodnění nálezu, jde-li o předpis, který nebyl vyhlášen ve Sbírce zákonů nebo v předcházejících obdobných sbírkách.

Ostatní nálezy, popřípadě usnesení Ústavního soudu ČR (rozhodnutí v individuálních případech), **obsahující v odůvodnění právní názor**, který může mít význam obecně závazného výkladu ústavního zákona pro analogické případy. To je důležité, zvláště pokud jde o nálezy, jimiž Ústavní soud ČR rozhoduje o ústavních stížnostech proti pravomocným rozhodnutím nebo jiným zásahům orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod.

2.2.4 SBÍRKA ZÁKONŮ A MEZINÁRODNÍCH SMLUV

Normativní právní akty vydávané orgány s celostátní působností se zveřejňují v tzv. **Sbírce zákonů**, jediném oficiálním seznamu těchto předpisů. Sbírka zákonů se skládá z tzv. částek, které vycházejí nepravidelně podle potřeby. Právní předpisy nabývají platnosti až okamžikem vyhlášení právního předpisu ve Sbírce zákonů. Den vyhlášení je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů, který je uvedený v jejím záhlaví. Částky se číslovají v každém roce od čísla „1“, každá částka zpravidla obsahuje několik právních předpisů, které jsou také zvlášť číslovány. Odkazuje-li se na právní předpis, uvádí se jeho číslo lomené ročníkem (například zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Ve Sbírce zákonů se publikují také rozhodnutí (nálezy) Ústavního soudu a další významná sdělení.

Ve **Sbírce mezinárodních smluv** se vyhláší sdělením Ministerstva zahraničních věcí platné mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, oznámení o výpovědi mezinárodních smluv a o jiných skutečnostech důležitých pro provádění jednotlivých mezinárodních smluv, rozhodnutí přijatá mezinárodními orgány a orgány mezinárodních organizací, jimiž je Česká republika vázána. Mezinárodní smlouvy se vyhláší uveřejněním jejich plného znění. Vyhlášení ve Sbírce mezinárodních smluv není podmínkou platnosti mezinárodních smluv jako pramene mezinárodního práva, neboť tato platnost nastává splněním jiných podmínek, obvykle uvedených v samé mezinárodní smlouvě (výměna ratifikačních listin, u mnohostranných smluv uložení těchto listin apod.).

3 PRÁVNÍ NORMY

3.1 POJEM PRÁVNÍ NORMY

Hovoří-li se o normě, má se na mysli obecně závazné pravidlo chování. Normativní systémy obsahují normy dvojího typu, jednak normy „technického charakteru“, mezi které patří například pravopisná pravidla či sportovní pravidla, a normy „s hodnotovým významem“, kam můžeme zařadit normy právní, morálku nebo náboženské normy. Právní normy jsou definovány jako **obecně závazná pravidla lidského chování, stanovená (nebo uznaná) státem (popřípadě mezinárodním společenstvím států) a vynucovaná státní mocí**, resp. od státu odvozenou veřejnou mocí (popřípadě mocí mezinárodních institucí). Z této definice je zřejmé, že specifikum těchto norem spočívá v tom, že jsou definovány státem, resp. veřejnou mocí, která jejich dodržování rovněž kontroluje a vynucuje. Pro tyto normy je typická rovněž státem uznávaná forma pramenů práva.

Znaky právních norem vyplývající z jejich definice jsou:

- **normativnost** (preskriptivnost), neboli regulativní charakter, který znamená, že každá norma reguluje chování adresátů podle představ normotvůrce a působí do budoucnosti,
- **obecnost**, která spočívá v tom, že právo platí zásadně pro všechny subjekty na území daného státu. Právní normy se týkají druhově určených subjektů a případů, a nemají tedy subjektivní charakter. Rovněž povinnosti a sankce jsou stanoveny obecně,
- **formální určitost**, spočívající ve státem uznávané právní formě, kterou se rozumí pramen práva,
- **závaznost** právní normy znamená, že je závazná pro všechny typově určené případy. Může stanovit jak oprávnění, tak povinnosti,
- **vynutitelnost** je spojená se státní mocí a jejími orgány, které mají zabezpečovat její vynucení, případně sankce. Mezi tyto instituce patří zpravidla soudy, správní úřady, policie apod.

3.2 STRUKTURA PRÁVNÍCH NOREM

Právní normy se vyznačují **společnou strukturou**, která je pro ně typická. **Obsah** právní normy je v rámci této struktury rozdělen. Existují právní normy s tzv. klasickou strukturou, vedle nich existují také právní normy, které některé prvky klasické struktury postrádají, například imperfektní normy, které postrádají sankci.

Klasickou strukturu právní normy tvoří tři části:

- **hypotéza**, obsahující podmínky realizace dispozice, případně sankce,
- **dispozice**, tj. vlastní pravidlo chování, které obsahuje jednotlivé žádoucí modalitty chování. Z hlediska normotvůrce se jedná o příkaz, zákaz či dovolení. Z hlediska adresáta pak buď o oprávnění něco vykonat, resp. povinnost něco vykonat, nebo se něčeho zdržet,
- **sankce**, která stanoví následky porušení pravidel dispozice, tj. subjektivních práv a povinností. Některé prameny uvádějí rovněž tzv. **sankční hypotézu**, která stanovuje podmínky pro uplatnění sankce.

Vztah těchto tří prvků se dá schematicky vyjádřit takto:

*jestliže H, pak D,
jestliže H a – D, pak S.*

Prvky právní normy lze z hlediska jejich obsahu dále rozdělit na jednotlivé **druhy**. Mezi základní druhy hypotézy a dispozice podle míry abstraktnosti textu, s jehož pomocí se právně regulují jednotlivé druhy případů, patří:

a) Relativně konkrétní formulace hypotézy nepřipouští jiné varianty při aplikaci. Tato formulace právní normy je vhodná především v případech, kdy je nutná právní jistota.

Příklad: § 1883 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

„Postoupení pohledávky nemá účinky vůči osobě, která dluh zajistila zástavním právem, ručením nebo jiným způsobem, dokud jí postoupitel o postoupení pohledávky nevyrozumí nebo dokud jí postoupník postoupení pohledávky neprokáže.“

b) Relativně abstraktní formulace hypotézy právní normy dává větší prostor uvážení aplikujícího či rozhodujícího orgánu. Je vhodná tam, kde je nutné postihnout co nejširší varianty případů.

Příklad: § 14 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.

„Každá osoba bezprostředně se podílející na výkonu pravomoci správního orgánu, o níž lze důvodně předpokládat, že má s ohledem na svůj poměr k věci, k účastníkům řízení nebo jejich zástupcům takový zájem na výsledku řízení, pro nějž lze pochybovat o její nepodjatosti, je vyloučena ze všech úkonů v řízení, při jejichž provádění by mohla výsledek řízení ovlivnit.“

Jiné členění vyplývá z úplnosti, resp. **neúplnosti** vymezení hypotézy, dispozice, případně sankce. Z toho hlediska rozlišujeme:

a) Taxativní výčet, kde je uveden úplný výčet případů. Příkladem úplného výčtu hypotézy je například:

Příklad: § 52 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

„Zaměstnavatel může dát zaměstnanci výpověď jen z těchto důvodů:

- a) ruší-li se zaměstnavatel nebo jeho část,
- b) přemísťuje-li se zaměstnavatel nebo jeho část,
- c) stane-li se zaměstnanec nadbytečným vzhledem k rozhodnutí zaměstnavatele nebo příslušného orgánu o změně jeho úkolů, technického vybavení, o snížení stavu zaměstnanců za účelem zvýšení efektivnosti práce nebo o jiných organizačních změnách...“

b) Demonstrativní výčet, který obsahuje příkladný výčet nejčastějších druhů. Příkladem demonstrativního výčtu hypotézy je tato právní norma:

Příklad: § 2 odst. 2 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně krajiny a přírody.

„Ochrana přírody a krajiny podle tohoto zákona se zajišťuje zejména

- a) ochranou a vytvářením územního systému ekologické stability krajiny,
- b) obecnou ochranou druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a zvláštní ochranou těch druhů, které jsou vzácné či ohrožené, pozitivním ovlivňováním jejich vývoje v přírodě a zabezpečováním předpokladů pro jejich zachování, popřípadě i za použití zvláštních pěstebních a odchovných zařízení,
- c) ochranou vybraných nalezišť nerostů, paleontologických nálezů a geomorfologických a geologických jevů i zvláštní ochranou vybraných nerostů...“

Rovněž **sankce** lze na základě jejich obsahu rozdělit. Základním členěním sankcí je rozdělení na:

a) neurčité, pro které jsou typické výrazy jako „přiměřeně“ apod.

b) relativně určité, které obsahují sankci v určitém rozsahu, typicky „na 5–10 let“.

Příklad: § 140 (Vražda) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

„(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.

(2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.

(3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo

a) na dvou nebo více osobách...“

absolutně určité, jejichž obsah je definován přesně, například „na 1 rok“.

3.3 DRUHY PRÁVNÍCH NOREM

Právní normy lze dělit podle různých kritérií. Z pohledu vázanosti adresáta právní normy (stupně závaznosti) existují tyto kategorie norem:

a) dispozitivní (podpůrné) právní normy, které umožňují účastníkům právního vztahu projevem vůle určit obsah vzájemných práv a povinností, resp. od kterých se lze dohodou smluvních stran odchýlit. Pokud tak neučiní, nastoupí dispozitivní právní norma upravující právní vztah. Dispozitivní právní norma se tedy v takové situaci aplikuje subsidiárně. Tyto normy jsou typické pro soukromé právo.

Příklad: § 630 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

„Strany si mohou ujednat kratší nebo delší promlčecí lhůtu počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, než jakou stanoví zákon, nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let.“

b) kogentní (kategorické) právní normy, které zavazují své adresáty bezvýhradně a musí být použity vždy. Od těchto právních norem se nelze odchýlit. Obsah kogentních norem, tj. práva a povinnosti, nemohou být účastníky nikterak vyloučeny či omezeny. Tyto právní normy nalezneme převážně v oblasti veřejného práva, včetně práva procesního. V soukromém právu se používají pro stanovení limitů smluvní autonomie účastníků.

Příklad: § 50 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

„Výpověď z pracovního poměru musí být písemná, jinak se k ní nepřihlíží.“

Další členění reflektuje **hledisko jazykového vyjádření dispozice**. Na základě tohoto kritéria rozlišujeme právní normy:

a) prikazující, které stanovují subjektům určitou povinnost uskutečnit pozitivní jednání.

Příklad: § 857 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

„Dítě je povinno dbát svých rodičů.“

zakazující, které stanovují určitou povinnost subjektům neuskutečňovat chování, které je vyjádřeno zákazem právní normy.

Příklad: § 673 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

„Manželství nemůže uzavřít osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena.“

b) opravňující, které stanovují určité právo, resp. vyjadřují přípustnost či dovolenost určitého chování oprávněného subjektu.

Příklad: § 1012 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

„Vlastník má právo se svým vlastnictvím v mezích právního řádu libovolně nakládat a jiné osoby z toho vyloučit.“

c) zavazující, které zavazují subjekt k určité povinnosti stanovené v právní normě.

Příklad: § 15 odst. 1 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků.

„K provedení místního šetření je pracovník správce daně povinen se prokázat služebním průkazem pracovníka správce daně.“

Z hlediska struktury lze rozdělit právní normy na normy s **klasickou strukturou** a normy **jiné**. Z těchto „jiných“ jde především o:

a) blanketové právní normy jsou zvláštním druhem právních norem, které ve své dispozici nestanoví konkrétní pravidlo chování. Blanketové právní normy spojují části právní normy s další její částí obsaženou v jiném právním předpisu, který není v právní normě samé identifikován.

Příklad „klasické“ blanketové právní normy: § 76 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

„Výkon trestního opatření odnětí svobody upravuje zvláštní zákon.“

Za blanketovou právní normu lze též označit právní normu **zmocňovací**, která ve své dispozici nestanoví určité pravidlo chování, ale zmocňuje určitý subjekt (nejčastěji je jím některý ze státních orgánů, výjimečně nestátní orgán veřejné správy) k vydání předpisu, kterým až posléze bude provedena patřičná právní úprava.

Příklad: § 131 zákona č. 120/2001 Sb., exekuční řád.

„Ministerstvo se zmocňuje, aby stanovilo vyhláškou

a) výši a způsob určení odměny exekutora, hotových výdajů, náhrady za doručení písemností a náhrady za ztrátu času, včetně přiměřené výše zálohy,

b) výši a způsob určení odměny správců podniku a náhrady jejich hotových výdajů,

c) podmínky pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem činností podle tohoto zákona,

d) postup pro zápis a výmaz údajů v centrální evidenci exekucí a pro její vedení, provoz a správu,

e) postupy při výkonu exekuční a další činnosti k provedení hlavy třetí až osmé tohoto zákona.“

b) odkazující normy se vyskytují uvnitř zákonů, zákonodárce používá často legislativní zkratky, aby omezil množství textu, a prostřednictvím této zkratky odkáže na ustanovení jiného paragrafu.

Příklad „odkazující“ právní normy: § 58 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích.

„Ustanovení § 51–57 a pravidla tohoto zákona o nepřipustnosti konkurenčního jednání se použijí také na prokuristu; to platí přiměřeně pro prokuristu zmocněného podnikatelem, který není obchodní korporací.“

c) kolizní normy jsou zvláštním druhem právních norem, které řeší kolizi právních řádů.

Příklad: § 29 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

„(1) Právní osobnost a svéprávnost se řídí, nestanoví-li se v tomto zákoně něco jiného, právním řádem státu, v němž má osoba obvyklý pobyt.

(2) Nestanoví-li tento zákon něco jiného, stačí, jestliže fyzická osoba činící právní jednání je k němu způsobilá podle právního řádu platného v místě, v němž fyzická osoba právní jednání činí.

(3) Úprava jména fyzické osoby se řídí právním řádem státu, jehož je občanem. Tato osoba se však může dovolat použití právního řádu státu, na jehož území má obvyklý pobyt.“

d) teleologické právní normy (nazývané též finální, účelové) jsou zvláštní právní normy s poukazem na klasickou strukturu právní normy, která v ní ovšem obsažena není. Jak vyplývá z názvu, právní normy tohoto druhu sledují určitý cíl (účel), což samo o sobě není zvláštní s ohledem na to, že každá právní norma je vydávána za určitým účelem.

Příklad: § 1a zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

„(1) Smysl a účel ustanovení tohoto zákona vyjadřují i základní zásady pracovněprávních vztahů, jimiž jsou zejména

a) zvláštní zákonná ochrana postavení zaměstnance,

b) uspokojivé a bezpečné podmínky pro výkon práce,

c) spravedlivé odměňování zaměstnance,

d) řádný výkon práce zaměstnancem v souladu s oprávněnými zájmy zaměstnavatele,

e) rovné zacházení se zaměstnanci a zákaz jejich diskriminace.

(2) Zásady zvláštní zákonné ochrany postavení zaměstnance, uspokojivých a bezpečných pracovních podmínek pro výkon práce, rovného

zacházení se zaměstnanci a zákaz jejich diskriminace vyjadřují hodnoty, které chrání veřejný pořádek.“

e) kompetenční normy stanoví kompetence, tj. vymezují rozsah pravomocí a působnosti orgánů veřejné moci. Nalezneme je především v ústavách států a v tzv. kompetenčních zákonech.

Příklad: Čl. 62 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

„Prezident republiky

a) jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi,

b) svolává zasedání Poslanecké sněmovny,

c) rozpouští Poslaneckou sněmovnu atd.“

f) imperfektní jsou takové normy, které v sobě neobsahují sankce.

Příklad: § 37 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech.

„Každý, kdo se zbavuje autovraku, je povinen autovrak předat pouze osobám, které jsou provozovateli zařízení ke sběru, výkupu, zpracování, využívání nebo odstraňování autovraků.“

3.4 PLATNOST A PŮSOBNOST PRÁVNÍCH NOREM

V teorii práva se v souvislosti s právními normami setkáme s tzv. **platností a působností právních norem**. Tyto termíny se často zaměňují.

Platnost právní normy souvisí s její normativní existencí, tj. že je součástí daného právního řádu za splnění všech požadovaných náležitostí. Zejména musí být vydána státním orgánem, který je k jejímu vydání kompetentní. Právní norma musí mít také formu některého pramene práva a musí být řádně vyhlášena. **Právní předpisy v České republice nabývají platnosti dnem vyhlášení ve Sbírce zákonů.** Platnost v tomto případě znamená, že se právní předpis stal součástí českého právního řádu. S platností úzce souvisí pojem **účinnost** právní normy. Platí, že právní norma je účinná, jakmile může způsobit právní následky s jejím přijetím spojené, tedy že může být aplikovaná na ní upravené právní poměry. Okamžik platnosti a účinnosti nutně nemusí splývat v jeden. V zásadě platí, že podmínkou účinnosti je platnost. Účinnost bývá stanovena v závěrečných ustanoveních právního předpisu. Pokud takové ustanovení chybí, nabývají právní předpisy v České republice účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení.

Působnost právní normy vymezuje rozsah aplikace a realizace právní normy. V rámci působnosti se tedy zkoumá, na jaký okruh případů se dá právní norma aplikovat se zřetelem k času (působnost časová), místu (působnost prostorová) nebo předmětu úpravy (působnost osobní a věcná).

3.4.1 ČASOVÁ PŮSOBNOST PRÁVNÍ NORMY (ÚČINNOST)

Časová působnost vymezuje dobu, po kterou právní norma existuje, resp. je součástí právního řádu. V tomto období ji lze aplikovat na konkrétní skutkové případy. Otázka časové působnosti souvisí jednak s platností a účinností právního předpisu, jednak s možností retroaktivity a s otázkou přechodných ustanovení právního předpisu, které řeší konflikt staré a nové normy (tzv. intertemporalita).

Platnost začíná již samotnou publikací normy a jejím včleněním do právního řádu. Konec platnosti pak nastává vyřazením normy z právního řádu. K tomu dochází tzv. **derogací**, tedy zrušením právní normy. K derogaci může dojít mlčky nebo výslovně.

Příkladem derogace mlčky (tacitně) jsou tyto právní zásady:

- **lex posterior derogat priori**, tedy, že pozdější předpis ruší v kolidujících si ustanoveních dřívější,
- **lex specialis derogat generali**, tzn., že právní předpis speciální ruší v kolidujících si ustanoveních právní předpis obecný,
- **lex superior derogat inferiori**, tzn., že právní předpis vyšší právní síly ruší v kolidujících si ustanoveních právní předpis nižší právní síly.

Výslovná derogace bývá vyjádřena v tzv. derogačních klauzulích. Derogační klauzule existují v zásadě ve dvou podobách:

- **generální derogační klauzule**, která ruší všechny právní normy, jež odporují novému normativnímu aktu; tyto klauzule s sebou nesou nutnost zjistit, které normy byly zrušeny,
- **taxativní derogační klauzule** stanoví výčtem, na které konkrétní právní normy se vztahuje, resp. která ustanovení se ruší; příkladem tohoto typu derogace je § 3080 ObčZ, který mj. zrušuje ObčZ 1964.

Časová působnost normy se nutně nemusí krýt s její platností. Působnost normy v čase souvisí především s používáním normy na konkrétní případy, tj. s její realizací a aplikací a tedy s **účinností právní normy**. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, mezi platností a účinností může existovat časové období, které se nazývá legisvakanční lhůta. V této lhůtě je sice právní předpis již součástí právního řádu a tedy platný, k jeho účinnosti ovšem ještě nedošlo a neplynou z něj tedy zatím žádné právní závazky. Účelem časového nesouladu platnosti a účinnosti je zpravidla poskytnutí určité doby, po kterou se může veřejnost seznámit s obsahem právního předpisu.

S časovou působností právní normy úzce souvisí problematika tzv. **retroaktivity**, tj. zpětné působnosti. V zásadě v právu platí, že **normy nepůsobí**

v čase zpětně. Vzniklé právní poměry se tedy řídí právní normou, která nabyla účinnosti dříve, než došlo ke vzniku právního poměru. Ve výjimečných případech připouští právo zpětnou působnost. K jejímu vyloučení pak dochází především v právu trestním, kde je zájem o vyšší právní jistotu.

V praxi se setkáme s dvěma druhy retroaktivity:

- **Pravá retroaktivita** je velmi výjimečná a nastává v situaci, kdy účinnost právního předpisu začne dříve než jeho platnost. Vytvoří se tedy právní fikce, že právní předpis byl účinný již v době, kdy ještě neexistoval. Tento druh retroaktivity je povolen i v trestním právu ve věci posouzení trestnosti činu, je-li to pro pachatele výhodnější.
- **Nepravá retroaktivita** neznamena zpětnou časovou působnost v pravém slova smyslu. Nastává v situacích, kdy se vznik a platnost právních poměrů, resp. právních skutečností posuzuje podle „starých“ právních norem, avšak obsah právních poměrů a tedy právní následky vzniklé po účinnosti nového právního předpisu se řídí již podle těchto „nových“ právních norem. Nepravá retroaktivita tedy řeší časový střet dvou právních norem.

Retroaktivita je ojedinělá i v českém právu. V České republice sice neexistuje výslovný zákaz retroaktivity pro všechna právní odvětví, výslovně platí v trestním právu hmotném. Tento zákaz retroaktivity je obsažen v čl. 40, odst. 6 Listiny, který říká, že „trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější“.

3.4.2 PROSTOROVÁ PŮSOBNOST PRÁVNÍ NORMY

V rámci prostorové působnosti se zkoumá rozsah, v jakém se právní norma použije se zřetelem k místu. To znamená, na jakém území (případně nad jakým územím) je účinná. Této působnosti se říká také místí či teritoriální.

Právní normy lze v závislosti na působnosti orgánů, které je vydávají, rozdělit do dvou kategorií:

- Právní normy **s celostátní působností**, které jsou obsaženy v normativních aktech ústředních orgánů, například ve formě zákona. V České republice jsou vydávány Parlamentem, vládou, ministerstvy a jinými ústředními orgány státní správy.
- Právní normy **lokálního charakteru**, které mají působnost omezenou na určité území. Příkladem takových norem jsou například obecně závazné vyhlášky obcí.

Toto členění odráží tzv. **princip teritoriality**, na kterém stojí současné právo primárně. V rámci tohoto principu působí právo na všechny osoby na území státu, pod jehož jurisdikci se nacházejí.

Princip teritoriality bývá často modifikován **principem personality**:

- U **fyzických osob** je odrazem principu personality institut státního občanství. Platí, že občané daného státu se musí řídit jeho právním řádem i za jeho hranicemi. Případné kolize domovského právního řádu s právním řádem státu, na jehož území se nacházejí, řeší tzv. kolizní normy nebo příslušné mezinárodní smlouvy.
- U **právnických osob**, pokud je to možné, bývá tato kolize řešena dohodou o volbě soukromého práva. V případě veřejného práva tato dohoda nebývá možná.

3.4.3 OSOBNÍ A VĚCNÁ PŮSOBNOST PRÁVNÍ NORMY

Osobní působnost je úzce spojena s prostorovou působností. Odpovídá na otázku, pro které osoby právní norma platí. V rámci osobní působnosti platí obecně **princip rovnosti před zákonem**. Vymezení působnosti spočívá v druhovém vymezení právních subjektů v hypotéze právní normy.

Jak již bylo řečeno v kapitole o prostorové působnosti, nejčastěji se právní norma vztahuje na všechny osoby nalézající se na daném území, tj. v případě České republiky jednak na všechny české občany, ale i na osoby bez státní příslušnosti a občany jiných států.

Kromě tohoto obecného principu osobní působnosti můžeme v legislativě nalézt i jiné oblasti závaznosti právních norem, které se vztahují jak na vlastní státní občany, tak na cizí státní příslušníky. Tak například podle ustanovení § 668 ObčZ může státní občan České republiky uzavřít manželství mimo území republiky také před diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem České republiky.

K osobní působnosti právních norem patří také problematika **imunity** a **exempce**. Jejich rozsah je určen postavením konkrétní osoby a je upraven v normách vnitrostátního, ale i mezinárodního práva.

Imunita (nedotknutelnost) představuje osvobození určitých osob od trestního stíhání, resp. omezení trestní pravomoci vůči určitým osobám. Bývá spojena se specifickým postavením členů Parlamentu, diplomatů, soudců a především prezidenta. Rozlišujeme dva základní **typy imunity**:

- **Absolutní imunita (indemnita)**, která vylučuje stíhání osoby v každém případě. Osobu nelze stíhat ani se souhlasem určeného orgánu. Někdy se také hovoří o tzv. **hmotně právní exempci**, tj. o vynětí z působnosti příslušných orgánů. Příkladem indemnity

je čl. 65 Ústavy ČR, který stanovuje, že prezidenta republiky nelze po dobu výkonu jeho funkce zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přestupek nebo jiný správní delikt. Ústava umožňuje za přesně stanovených podmínek stíhat prezidenta pouze pro velezradu. Indemnitu požívají také diplomaté na území cizího státu v rámci diplomatické imunity. Trestní postih členů zákonodárního sboru za hlasování v komoře bývá také vyloučen, jako je tomu v čl. 27 odst. 1 Ústavy ČR.

- **Relativní imunita (procesně právní exempce)** znamená, že možnost postihu dané osoby je omezena na disciplinární řízení a trestní stíhání je možné pouze se souhlasem určeného orgánu. Typicky jsou to například soudci Ústavního soudu nebo členové Parlamentu ČR.

V rámci osobní působnosti je potřeba zmínit rovněž práva a povinnosti cizinců. Ti mají obecně totožná práva a povinnosti jako občané daného státu s výjimkou těch, která jsou vázána na státní občanství. Příkladem takového práva je právo volební. Cizincům s trvalým pobytem bývají přiznána i některá práva, jež mají jinak pouze občané státu.

Věcná působnost je spojena se skutkovou charakteristikou společenských případů, na něž se právní norma vztahuje. V rámci věcné působnosti existují **normy obecné působnosti**, které se vztahují na větší počet stejných případů a **normy s tzv. zvláštní (speciální) působností**, které upravují vztahy s obdobnou problematikou (například oblast školství, podnikání atd.).

4 SYSTÉM PRÁVA

V rámci systému práva se dají jednotlivé právní normy rozřídít na základě jejich odlišnosti do určitých částí či odvětví práva jako takového. Systém práva se snaží systematizovat jednotlivé oblasti práva z různých hledisek na základě daných kritérií. Rozlišovacími kritérii mohou být například vztahy dvou právních systémů, účely či funkce právní úpravy, metody regulace či předmět právní úpravy.

Systém práva lze členit podle:

- Vztahů právních systémů na právo **mezinárodní** a právo **vnitrostátní** (národní), specifickou kategorií je **právo Evropské unie**, resp. právo **komunitární**,
- Metody právní úpravy na právo **soukromé** a **veřejné**,
- Účelu právní úpravy na právo **hmotné** a **procesní**,
- Předmětu právní úpravy na právo **ústavní**, **správní**, **trestní**, **občanské** atd.

4.1 PRÁVO MEZINÁRODNÍ A VNITROSTÁTNÍ

Rozdíl mezi právem mezinárodním a vnitrostátním spočívá v subjektech a předmětu právních vztahů, které mezinárodní či vnitrostátní právo upravuje. **Mezinárodní právo** upravuje právní vztahy mezi subjekty mezinárodního práva (například dvěma nebo více státy), zatímco **vnitrostátní právo** právní vztahy mezi subjekty v mezích jurisdikce určitého státu.

4.1.1 MEZINÁRODNÍ PRÁVO

Pojmu **mezinárodní právo** se používá pro označení dvou právních odvětví, mezinárodního práva veřejného a mezinárodního práva soukromého.

Jak je zřejmé z názvu, **mezinárodní právo soukromé** patří do oblasti práva soukromého a tvoří součást vnitrostátního práva. Jeho předmětem jsou soukromoprávní vztahy s tzv. **mezinárodním prvkem**, který představuje vztah k zahraničí. Mezinárodním prvek může spočívat v:

- subjektu právního vztahu (účastník právního vztahu je například občanem jiného státu),
- skutečnosti, která je významná pro vznik, změnu či zánik právního vztahu, k níž došlo na území jiného státu,
- předmětu právního vztahu (může být umístěn v cizině),
- jiném právním vztahu, který má pro daný právní vztah význam a který se řídí podle práva jiného státu.

Mezinárodní právo soukromé je tvořeno právními normami občanského, obchodního, rodinného a pracovního práva s mezinárodním prvkem. Právní normy mezinárodního práva soukromého mohou být obsaženy jak ve vnitrostátním právním řádu, tak v mezinárodních smlouvách.

Mezinárodní právo veřejné je soubor právních norem, které regulují vztahy mezi státy, jejich vztahy k mezinárodním organizacím a dalším subjektům mezinárodního práva, vzájemné vztahy mezinárodních organizací a některé vztahy jednotlivců ke státu. Subjekty mezinárodního práva veřejného jsou státy a mezinárodní (vládní) organizace (původně se užíval termín právo národů); přímým subjektem mezinárodního práva jsou v některých jednotlivci (mezinárodní právo lidských práv, právo na ochranu investic, mezinárodní trestní právo).

Mezinárodní právo veřejné je postaveno na **suverenitě jednotlivých států**, která vyžaduje jejich rovnost a svrchovanost. Z tohoto pohledu mezinárodního právo nemůže nikoho zavazovat proti jeho vůli. Základními prameny práva mezinárodního jsou **mezinárodní smlouvy** a **mezinárodní obyčeje**. Za další prameny mezinárodního práva veřejného lze označit **obecné zásady právní, soudní rozhodnutí (case law), učení nej kvalifikovanějších znalců mezinárodního práva** (nauka, doktrína), **vnitrostátní akty státu, akty mezinárodních organizací** či **equitu** (princip spravedlnosti). V mezinárodním právu veřejném můžeme nalézt jak dispozitivní právní normy, od nichž se mohou subjekty mezinárodního práva odchýlit, nebo které mohou měnit, tak kogentní právní normy, tzv. *ius cogens*, které platí absolutně pro všechny subjekty mezinárodního práva, tj. i pro státy, které k příslušným smlouvám nepřistoupily. Mezi *ius cogens* patří zákaz genocidy, pirátství, otrokářství, mučení a válečné agrese.

V rámci vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva, resp. vztahu mezinárodních a vnitrostátních právních norem existuje monistická a dualistická koncepce. **Monistická koncepce** považuje vnitrostátní a mezinárodní právo za jeden soubor právních norem. Mezinárodní smlouva se podle monistické koncepce stává přijetím automaticky součástí vnitrostátního práva příslušného státu. V takovém případě může docházet ke konfliktu norem vnitrostátních a mezinárodních. V České republice platí monistický systém pro mezinárodní smlouvy spadající pod čl. 10 Ústavy. Případný konflikt norem je řešen aplikační předností mezinárodních smluv.

Dualistická koncepce chápe vnitrostátní a mezinárodní právo jako dva nezávislé soubory právních norem. K převzetí právních norem z mezinárodních smluv do vnitrostátního právního řádu je v takovém případě potřeba recepce. Recepce mezinárodního práva do práva vnitrostátního lze provést celkem čtyřmi způsoby: transformací, adaptací, inkorporací a adopcí.

4.1.2 VNITROSTÁTNÍ PRÁVO

Vnitrostátní právo upravuje zejména vztahy mezi právními osobami, fyzickými osobami a dalšími subjekty (například orgány státu), na které se vztahuje svrchovaná státní moc. Jak bylo uvedeno výše, vnitrostátní právo platí na území daného státu.

4.2 PRÁVO VEŘEJNÉ A SOUKROMÉ

Podle metody právní úpravy lze dělit právo na veřejné a soukromé. V souladu se **subordinační teorií** je pro **právo veřejné** typické mocenské působení orgánů moci veřejné na adresáty norem, což znamená, že alespoň jeden ze subjektů vystupuje v právním poměru jako nositel veřejné moci a je ostatním nadřazen. Pro **právo soukromé** je naopak typické, že jsou si subjekty právního poměru rovni. To platí i v případě, že je subjektem soukromoprávního poměru stát. Podle **zájmové teorie** chrání soukromé právo zájmy jednotlivců, zatímco veřejné právo zájmy státu (celku). **Organická teorie** rozlišuje veřejné a soukromé právo podle toho, zda se subjekt ocitá v daném právním poměru z důvodu svého členství ve veřejnoprávní korporaci (například státu, obci) či nikoliv. V případě, že je subjekt právního poměru členem veřejnoprávní korporace, pak se jedná o veřejné právo. Rozlišení právních norem na soukromoprávní a veřejnoprávní není vždy jednoznačné. Některá právní odvětví kombinují soukromoprávní i veřejnoprávní normy a mají tak **smíšenou povahu**. Jako příklad lze uvést pracovní právo, které obsahuje jak prvky soukromého, tak prvky veřejného práva. V současné době je pracovní právo, které tvoří soubor právních norem upravujících především právní vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, řazeno do práva soukromého. Veřejnoprávní prvky pracovního práva pak nalezneme v zákoně o zaměstnanosti nebo v zákoně o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele.

V rámci rozdělení na právo veřejné a soukromé rozlišujeme **soukromoprávní a veřejnoprávní metodu regulace**. **Rozdíly** mezi soukromoprávní a veřejnoprávní regulací lze charakterizovat následovně:

Soukromoprávní metoda regulace vychází ze zásady **dispoziční, která se projevuje autonomií vůle subjektů** práva, která umožňuje subjektům disponovat s právním poměrem, a umožňuje subjektům upravit si vztahy odlišně od zákonné právní úpravy. Typickým příkladem projevu této zásady je **smluvní volnost**. Pro soukromoprávní metodu regulace jsou typické **dispozitivní právní normy**. Naopak v rámci **veřejnoprávní metody regulace** převažují normy **kogentní (kategorické)**, od nichž není možné se odchýlit, neboť náplň jednotlivých práv a povinností je určena kategorickými příkazy či zákazy. Kogentní normy tedy platí vždy. Soukromoprávní metoda regulace

se vyznačuje rovněž rovností svých subjektů, zatímco v rámci veřejnoprávní metody regulace jsou subjekty v nerovném postavení a právní poměry zde vznikají, mění se či zanikají nezávisle na vůli subjektů na základě právního aktu orgánu moci veřejné.

4.2.1 PRÁVO VEŘEJNÉ

Veřejné právo tvoří právní normy, které upravují **vztahy mezi státem jako nositelem státní moci a fyzickými a právními osobami**. Tyto vztahy jsou charakteristické vztahem nadřízenosti státu jako reprezentanta společných, tj. veřejných zájmů vůči občanům a jiným právním subjektům. Do oblasti veřejného práva řadíme zejména následující právní odvětví:

- **Ústavní právo** je soubor právních norem upravujících základy veřejné moci, samosprávy, uznání a vymezení základních práv a svobod lidí a základy politické moci.
- **Správní právo** tvoří souhrn právních norem, které upravují společenské vztahy vznikající při výkonu veřejné správy. Vzhledem k tomu, že veřejná správa zahrnuje velké množství činností ve velmi odlišných oblastech života společnosti, neexistuje kodex správního práva, který by veřejnou správu komplexně upravoval.
- **Finanční právo** je také typickým představitelem práva veřejného a lze je charakterizovat jako souhrn právních norem, které upravují finančněprávní vztahy, tj. vztahy získávání, shromažďování a upotřebení finančních prostředků, pokud se těchto procesů účastní nějakým způsobem stát, resp. státní orgány. Patří sem vztahy daňové, rozpočtové, burzovní, bankovní, vztahy na trhu cenných papírů apod. Právní normy finančního práva jsou rozčleněny do řady právních předpisů.
- **Trestní právo** je odvětvím veřejného práva, které stanoví, určuje, jaká společensky škodlivá jednání jsou trestnými činy, jaké jsou sankce za jejich spáchání a jakým způsobem stát prostřednictvím svých příslušných orgánů spáchání trestných činů zjišťuje a jejich pachatele trestá. Dělí se na hmotné a procesní, základní pramenem hmotného trestního práva je trestní zákon (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění předpisů pozdějších) a pramenem trestního práva procesního je trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Dále do veřejného práva řadíme právo sociálního zabezpečení, právo životního prostředí aj.

4.2.2 PRÁVO SOUKROMÉ

Soukromé právo upravuje **vztahy subjektů občanské společnosti na principu jejich vzájemné rovnosti a nezávislosti**. Ke vzniku těchto vztahů dochází zásadně akty svobodně projevené vůle účastníků (subjektů), je pro ně typický smluvní princip a možnost účastníků měnit souhlasnými projevy vůle obsah právního vztahu. Do oblasti soukromého práva se řadí zejména:

- **Občanské právo** tvoří souhrn právních norem, jež upravují majetkové vztahy fyzických a právnických osob (věcná práva), otázky postavení fyzických a právnických osob, dědické právo, závazkové právo, právo duševního vlastnictví apod. Základním pramenem práva je zde občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., ve znění předpisů pozdějších).
- **Obchodní právo** je u nás chápáno jako součást systému soukromého práva, které obsahuje specifika majetkových vztahů mezi podnikateli. Relativně nově byly majetkové vztahy mezi podnikateli rozděleny do několika předpisů. Otázky závazkového práva nyní plně řeší občanský zákoník, druhou část rekodifikace práva soukromého v oblasti práva obchodní tvoří zákon o obchodních korporacích (zákon č. 90/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a některé další právní předpisy.
- **Rodinné právo** je soubor právních norem, který upravuje osobní vztahy mezi manželi, rodiči a dětmi i vztahy mezi ostatními příbuznými a vztahy tzv. náhradní výchovy. Jde opět o odvětví typické pro soukromé právo, základní normou je zde občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., ve znění předpisů pozdějších).

4.3 PRÁVO HMO TNÉ A PROCESNÍ

Z hlediska funkcí (účelu) právních úprav v jejich vzájemných relacích rozlišujeme právo hmotné a právo procesní.

- **Právo hmotné** představuje souhrn právních norem, které upravují subjektivní práva a povinnosti fyzických a právnických osob, pravomoc a působnost státních orgánů apod. Typickým hmotněprávním předpisem je například občanský zákoník.
- **Právo procesní** představuje souhrn právních norem, které upravují procesní postupy. Právo procesní reguluje především vztahy, které vznikají při řízení před příslušnými státními orgány (například soudy, správními úřady apod.) a které směřují k uplatňování a ochraně práv stanovených právem hmotným. Zakotvuje například procesní práva a povinnosti účastníků

řízení, principy řízení, náležitosti návrhů na zahájení řízení, druhy rozhodnutí apod. Typickým předpisem práva procesního je například občanský soudní řád. Jiným druhem procesních norem jsou normy, které upravují postup při tvorbě zákona, například zákon o jednacím řádu Poslanecké sněmovny.

6 PRÁVNÍ POMĚRY

6.1 SUBJEKTIVNÍ PRÁVO

Kromě objektivního práva existuje také právo ve smyslu **subjektivním**, které v nejobecnějším smyslu znamená **oprávnění subjektu chovat se stanoveným způsobem**. Toto oprávnění je možnost, která je vyjádřená a zaručená objektivním právem. Subjekt se může a nemusí takto chovat, tzn. výkon jeho subjektivního práva je pouze na jeho volbě.

Jak již vyplývá z definice, význam pojmu subjektivní právo lze nahradit pojmem **oprávnění**. Pojem oprávnění je potřeba odlišit od pojmu právní nárok, jímž rozumíme možnost subjektivní právo reálně uplatňovat, resp. domáhat se jeho realizace. Hovoří-li se o některých základních lidských právech, používá se výrazu **svoboda**. Tyto svobody jsou zakotveny především v Listině základních práv a svobod.

Protipólem subjektivních práv jsou tzv. **právní povinnosti**. Ty spočívají v obecné povinnosti druhých subjektů nerušit subjektivní práva druhého (*neminem laedere*). Subjektivní práva a povinnosti jsou tudíž pojmy párové. Vyplývá-li například ze závazku právo věřitele na určité plnění dlužníka, má na druhé straně dlužník povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit. Bez vymezení právních povinností by samotná subjektivní práva neměla smysl. Stejně tak by bylo nesmyslné stanovení právní povinnosti bez jí odpovídajícího subjektivního práva.

Z podstaty právní povinnosti vyplývá, že se jedná o **nutnost chovat se stanoveným způsobem**. Na rozdíl od oprávnění se povinný subjekt takto chovat musí a nemá tedy možnost volby. Jeho chování musí odpovídat výkonu subjektivního práva oprávněného. Rozsah právní povinnosti je závislý na tom, zda či do jaké míry oprávněný subjekt své subjektivní právo vykonává.

V rámci výkonu (realizace) subjektivních práv a povinností se může subjekt buď chovat:

- **aktivně (komisivně)**, příkladem takového chování je něco dát (*dare*) či konat (*facere*),
- **pasivně (omisivně)**, tj. něco nekonat (*non facere*), zdržet se nějakého chování (*omittere*) nebo něco strpět (*pati*).

Subjektivní práva nejsou neomezená. Jejich limity jsou dány objektivním právem, které obecně nepřipouští takový výkon subjektivních práv, který by překračoval subjektivní práva, resp. svobody jiného subjektu. Takového jednání se daný subjekt musí zdržet.